

Tabel 4.1 Gerealiseerde onderwijstijd per leerjaar en onderwijstype: schooljaar 2006-2007

Leerjaar	Onderwijs- type	Ingeroosterde onder- wijstijd als percen- tage van de norm	Lesuitval	Gerealiseerde onder- wijstijd als percen- tage van de norm
1	Brugklas	89,6%	5,5%	84,7%
	Vmbo	89,2%	6,5%	83,4%
	Havo*	88,5%	5,7%	83,5%
	Vwo	91,6%	5,0%	87,1%
2	Brugklas	89,9%	6,2%	84,3%
	Vmbo	89,5%	7,4%	82,8%
	Havo	89,1%	5,7%	84,1%
	Vwo	91,9%	5,8%	86,6%
3	Brugklas*	90,8%	6,2%	85,2%
	Vmbo	92,6%	7,3%	85,9%
	Havo	88,2%	6,9%	82,2%
	Vwo	89,8%	6,8%	83,7%
4	Vmbo	109,0%	7,7%	100,6%
	Havo	95,7%	7,2%	88,8%
	Vwo	96,0%	7,6%	88,7%
5	Havo	106,2%	8,2%	97,4%
	Vwo	101,3%	6,9%	94,3%
6	Vwo	111,4%	7,6%	102,9%

* Deze combinaties komen relatief weinig voor in de steekproef.

Ter vergelijking zijn in tabel 4.2 ook de cijfers van het schooljaar 2005-2006 opgenomen. Op het vierde leerjaar vmbo na, is de gerealiseerde onderwijstijd als percentage van de norm in 2006-2007 hoger dan in het schooljaar 2005-2005. Er is dus onmiskenbaar vooruitgang geboekt. Over het geheel genomen zijn de resultaten daarmee in lijn met de bevindingen zoals we die voor de ingeroosterde onderwijstijd hebben gerapporteerd.

Tabel 4.2 Gerealiseerde onderwijstijd per leerjaar en onderwijstype

Leerjaar	Onderwijstype	Gerealiseerde onderwijstijd als percentage van de norm	
		2005-2006	2006-2007
1	Brugklas	81,5%	84,6%
	Vmbo	82,3%	83,4%
	Havo*	81,1%	83,5%
	Vwo	80,4%	87,1%
2	Brugklas	81,0%	84,3%
	Vmbo	81,6%	82,8%
	Havo	81,7%	84,1%
	Vwo	81,4%	86,6%
3	Brugklas*	74,1%	85,2%
	Vmbo	79,8%	85,9%
	Havo	80,0%	82,2%
	Vwo	80,3%	83,7%
4	Vmbo	101,9%	100,6%
	Havo	87,6%	88,8%
	Vwo	85,8%	88,7%
5	Havo	96,9%	97,4%
	Vwo	88,7%	94,3%
6	Vwo	96,9%	102,9%

Bij de vergelijking tussen 2006-2007 en het voorafgaande jaar (2005-2006) geldt uiteraard weer dat de vooruitgang in gerealiseerde uren ten opzichte van de norm in ieder geval deels wordt verklaard doordat de norm voor de onderbouw is versoepeld. Daarom is het goed om ook te kijken in hoeverre het totaal aantal uren is toegenomen. In tabel 4.3 wordt daarom, analoog aan tabel 2.5 (ingeroosterde onderwijstijd), de gerealiseerde onderwijstijd in klokuren gepresenteerd. Behalve voor het vierde leerjaar vmbo zijn er gemiddeld daadwerkelijk meer uren ingeroosterd in het schooljaar 2006-2007. De toename in klokuren over de eerste twee leerjaren is echter, behalve in het vwo, gering. Dat is opmerkelijk omdat de scholen voor voortgezet onderwijs er herhaaldelijk op zijn geweest dat er onvoldoende onderwijstijd wordt gerealiseerd en er sinds het huidige schooljaar sancties kunnen volgen als uit inspectiebezoek blijkt dat de gerealiseerde onderwijstijd onvoldoende is. Bovendien bleek uit eerder dit schooljaar gehouden interviews met directeuren dat op veel scholen actief wordt gewerkt aan het realiseren van meer onderwijstijd. Aan de andere kant bleek uit dezelfde interviews dat de directies in veel gevallen middelen en mogelijkheden voor aanpassingen in het aantal aan te bieden uren onderwijstijd op korte termijn beperkt achten.

Tabel 4.3 Gerealiseerde onderwijstijd in klokuren

Leerjaar	Onderwijstype	Gemiddelde gerealiseerde tijd in klokuren		
		2005-2006	2006-2007	verschil
1	Brugklas	864	880	16
	Vmbo	868	868	0
	Havo*	857	868	11
	Vwo	851	905	56
2	Brugklas	859	877	18
	Vmbo	861	861	0
	Havo	867	874	7
	Vwo	862	901	39
3	Brugklas*	791	886	95
	Vmbo	843	859	16
	Havo	847	855	8
	Vwo	849	871	22
4	Vmbo	713	704	-9
	Havo	876	888	12
	Vwo	858	887	29
5	Havo	678	682	4
	Vwo	887	943	56
6	Vwo	678	720	42

Tot slot wordt in tabel 4.4 de ingeroosterde onderwijstijd in klokuren, het lesuitvalpercentage en de gerealiseerde onderwijstijd in klokuren gepresenteerd. We hebben dit uitgesplitst naar onderbouw, bovenbouw en examenjaren. In de onderbouw is het verschil tussen de norm en het aantal klokuren dat gemiddeld wordt gerealiseerd nog aanzienlijk (163 klokuren), terwijl de lesuitval in de onderbouw het kleinst is. Blijkbaar hebben de scholen vooral aandacht besteed aan het vervangen van uitgevallen lessen in de onderbouw en niet zozeer aan het inroosteren van meer onderwijstijd. Ook het aantal klokuren dat in de bovenbouw te weinig wordt gerealiseerd, is fors, gemiddeld 106 klokuren. In de examenjaren wordt gemiddeld voldoende onderwijstijd gerealiseerd.

Tabel 4.4 Ingeroosterde en gerealiseerde onderwijstijd in klokuren

	Onderwijstijd in klokuren			
	Norm schooljaar 2006-2007	Ingeroosterd (gemiddelde)	Lesuitval	Gerealiseerd (gemiddelde)
Onderbouw	1040	934	6,1%	877
Bovenbouw	1000	964	7,3%	894
Examenjaren	700	762	7,9%	702

5 TELEFONISCHE INTERVIEWS

5.1 Inleiding

In de maanden februari en maart hebben we 25 interviews gehouden met directieleden en roostermakers van verschillende scholen. Deze scholen zijn evenredig verdeeld over de verschillende vakantieregio's. Zes van de scholen die we hebben geïnterviewd, zijn aparte vmbo-scholen, drie scholen hebben alleen een havo- en vwo-afdeling en de overige scholen zijn brede scholengemeenschappen.

In deze interviews zijn de onderwerpen onderwijstijd en lesuitval uitgebreid aan de orde gekomen. Deze onderwerpen zijn zeer actueel en het leeft op veel scholen. De bereidheid van de scholen om aan de interviews mee te werken was dan ook zeer groot.

We hebben een lijst opgesteld met de verschillende onderwerpen die we tijdens de interviews wilden bespreken. Deze itemlijst hebben we van tevoren naar de respondenten opgestuurd, ter voorbereiding. De itemlijst is als bijlage bij dit rapport gevoegd (bijlage 4).

In dit hoofdstuk komen alle items aan bod. Het onderwerp onderwijstijd zal in paragraaf 5.2 aan bod komen. In deze paragraaf wordt een beeld geschetst van de manier waarop scholen met onderwijstijd omgaan. Ook bespreken we de verschillende maatregelen die de scholen hebben getroffen of nog gaan treffen om de onderwijstijd te verhogen. Daarnaast besteden we aandacht aan de opvattingen over de nieuwe norm en de strengere handhaving daarvan. Verder komt de manier waarop scholen informatie over dit onderwerp verschaffen aan ouders aan bod. In paragraaf 5.3 staat het onderwerp lesuitval centraal. In deze paragraaf komt het beleid om lesuitval te vermijden aan bod. Dit beleid betreft vooral vervanging en het vermijden van lesuitval om organisatorische redenen. In paragraaf 5.4 komen de belangrijkste conclusies van het kwalitatieve gedeelte aan bod.

5.2 Onderwijstijd

In deze paragraaf komt de onderwijstijd aan bod. Op alle scholen die we hebben gesproken is onderwijstijd een actueel onderwerp. Door de strengere handhaving van de norm voor minimale onderwijstijd zijn veel scholen bezig met aanpassingen in het beleid. In de eerste subparagraaf bespreken we hoe de scholen omgaan met onderwijstijd en hoe ze de planning voor het schooljaar inrichten. In paragraaf 5.2.2 komen de verschillende maatregelen naar voren die scholen treffen om meer onderwijstijd in te roosteren. Tijdens de interviews zijn de verschillende opvattingen over de aanpassingen in de voorschriften voor minimale onderwijstijd naar voren gekomen. Deze opvattingen

komen in paragraaf 5.2.3 aan bod. Ten slotte zeggen we in de laatste subparagraaf iets over de verschillende manieren waarop scholen ouders op de hoogte brengen van de onderwijstijd en de veranderingen die daarmee samenhangen.

5.2.1 Planning

Sinds dit schooljaar (2006-2007) is onderwijstijd een belangrijk thema op alle scholen. Op enkele scholen is de inspectie langs geweest en heeft de school erop gewezen dat er meer onderwijstijd moet worden ingeroosterd. Veel scholen maken aan het begin van het schooljaar een jaarplanning. Een enkele school doet dit heel nauwkeurig per leerjaar, op de meeste scholen komt dit neer op een jaarkalender die geldt voor de hele school. De meeste scholen hebben problemen met het inroosteren van voldoende onderwijstijd in de onderbouw. Een probleem dat vaak aan de orde is gekomen, is dat de onderwijstijd niet goed over de leerjaren is verspreid. Veel scholen spreken over de gemiddelde onderwijstijd over de totale loopbaan van de leerlingen. Vaak wordt in de onderbouw te weinig tijd ingeroosterd, maar in de bovenbouw meer dan de minimale norm, zodat de leerlingen gemiddeld voldoende onderwijstijd krijgen. De scholen geven echter aan dat ze bang zijn dat de inspectie hier niet mee akkoord gaat.

De meeste scholen hanteren een lessentabel van 32 lessen van vijftig minuten per week. Bij een schooljaar van 39 weken is dat precies 1040 uur. Gemiddeld gaan de scholen echter uit van 38 weken waarin les wordt gegeven. Aan het begin en eind van het jaar worden er minder lessen gegeven. Ook vallen er dagen af door studiedagen, excursies en vrije dagen. Slechts twee scholen houden bij het inroosteren van de onderwijstijd rekening met onvoorziene lesuitval. Deze scholen gaan uit van een gemiddelde lesuitval van vijf procent en roosteren dit extra in.

Een enkele school roostert wel voldoende onderwijstijd in. Eén van deze scholen geeft aan dat ze dat vooral doen door veel lessen in de lessentabel op te nemen. Twee scholen die voldoende tijd inroosteren, werken met een aaneengesloten rooster. Leerlingen zijn verplicht om van kwart over acht tot half vier aanwezig te zijn. Leerlingen volgen reguliere lessen, maar werken ook zelfstandig aan opdrachten.

Bovenbouw

De problemen liggen vooral bij het halen van de norm in de onderbouw. In een aantal gesprekken is echter naar voren gekomen dat ook het halen van de norm in de bovenbouw problemen oplevert. Dit komt vooral door de verschillende vakkenpakketten. Scholen kiezen vaak bewust voor een bepaalde lessentabel en een verdeling van vakken en projecten over de schooljaren. Sommige leerlingen krijgen hierdoor te weinig onderwijs in bepaalde leerjaren. Vaak is de onderwijstijd over het vierde, vijfde en zesde jaar gemiddeld genomen voldoende, maar in de afzonderlijke jaren niet. Een aantal scholen heeft aangegeven hierover contact te hebben met de inspectie.

Vakantiespreiding

Slechts op twee scholen wordt rekening gehouden met de lengte van het schooljaar door de vakantiespreiding. Ze plannen meer lessen per week in in korte schooljaren. Alle andere scholen geven aan dat het onmogelijk is om rekening te houden met de vakantiespreiding. Er zou dan in een kort schooljaar meer formatie moeten worden aangenomen om meer lessen in te kunnen roosteren. Deze scholen gaan uit van een gemiddelde over een aantal jaar. Een respondent geeft aan dat een telling van 1 oktober tot 1 oktober beter zou zijn.

Registratie

Ondanks dat onderwijstijd een actueel onderwerp is op de meeste scholen, hebben veel scholen niet precies zicht op de hoeveelheid onderwijstijd die wordt gerealiseerd. Met een roosterprogramma wordt wel bijgehouden hoeveel lessen er uitvallen, maar dit wordt meestal niet bekeken om inzicht te krijgen in de gerealiseerde onderwijstijd. De onderwijstijd precies berekenen met roosterprogramma's is vaak lastig voor scholen. Veel buitenschoolse activiteiten moeten dan ook in het rooster worden aangebracht en er moet worden besloten wat onder onderwijstijd valt en voor hoeveel uur.

Veel scholen zijn door de strengere voorschriften wel beter gaan letten op de onderwijstijd. Een aantal scholen heeft aan het begin van dit jaar per klas een overzicht gemaakt van de verwachte onderwijstijd. Ook kijkt een aantal scholen aan het eind van het jaar hoeveel lessen er zijn gegeven per klas. Daarnaast heeft één school een interne commissie opgesteld die zich richt op de onderwijstijd. Deze commissie heeft duidelijk zicht op de onderwijstijd en houdt zich bezig met oplossingen om efficiënter met onderwijstijd om te gaan. Een andere school heeft zelf een uitgebreid onderzoek laten uitvoeren om heel precies inzicht te krijgen in hoe ze ervoor staan qua gerealiseerde onderwijstijd.

5.2.2 Maatregelen

Naar aanleiding van de brief van de minister over de aanpassingen in de norm (in april 2006 verstuurd), is een aantal scholen gaan inventariseren waar tijd te kort wordt ingeroosterd en hoe efficiënter met de onderwijstijd kan worden omgegaan. Sommige scholen zijn pas na de brief van de minister die in september 2006 is verstuurd, gaan nadenken over maatregelen. Op dat moment was het voor de meeste scholen te laat om nog veranderingen aan te brengen in het rooster, omdat de lessen al begonnen waren. Op een aantal scholen is de inspectie langs geweest en heeft de school erop gewezen dat er te weinig onderwijstijd wordt ingeroosterd. Deze scholen zijn zich bewust van de strenge handhaving. De meeste scholen hebben vanaf dit schooljaar een aantal maatregelen getroffen en zijn van plan om vanaf komend schooljaar het beleid verder aan te passen.

De maatregelen die tijdens de interviews naar voren zijn gekomen, zijn onder te verdelen in een aantal thema's. Er zijn verschillende maatregelen getroffen die gericht zijn op de ingeroosterde onderwijstijd. Deze maatregelen betreffen de randen rondom de vakantie inkorten en de lessentabel aanpassen. Daarnaast zijn veel maatregelen getroffen die lesuitval voorkomen. Deze maatregelen zijn dus gericht op de gerealiseerde onderwijstijd. De maatregelen die gericht zijn op het inroosteren van meer onderwijstijd komen hieronder aan de orde. De maatregelen die de gerealiseerde onderwijstijd betreffen, komen aan bod in de paragraaf over lesuitval.

Randen rondom de vakantie

Een maatregel die bijna iedereen noemt, is het inkorten van de randen rondom de zomervakantie. De meeste scholen geven ook aan dat hiermee efficiënter kan worden omgegaan. Aan het begin van het schooljaar wordt de eerste dag meestal gebruikt om het rooster en de boeken op te halen en beginnen de lessen op dinsdag. Op een enkele school worden de roosters dit jaar zelfs al op de vrijdag daarvoor opgehaald of gaat het via internet. In andere jaren begon het schooljaar op veel scholen op woensdag of nog later. Aan het eind van het jaar kan op veel scholen tijd worden gewonnen door het programma anders te organiseren. Veel activiteiten kunnen bijvoorbeeld plaatsvinden tijdens de rapportvergaderingen of herkansingen. Veel scholen zullen daarnaast langer doorgaan met lesgeven aan het eind van het schooljaar.

Aanpassen van de lessentabel

Een deel van de scholen is van plan om vanaf volgend schooljaar meer lessen per week in te roosteren. In een aantal gevallen worden in alle klassen meer lessen gegeven, op andere scholen worden extra lessen ingeroosterd voor de leerjaren die nu te weinig onderwijstijd krijgen. Een enkele school heeft deze maatregel al vanaf dit jaar ingevoerd. Een probleem dat hierbij een aantal keer is genoemd tijdens de interviews, is dat er financieel geen ruimte is om het aantal uur in de lessentabel te verhogen. De docenten moeten meer les gaan geven of er moeten meer docenten worden aangenomen. Hier is vaak niet voldoende budget voor. Een aantal scholen heeft dit opgelost door (extra) onderwijsassistenten aan te nemen en deze in te zetten voor bijvoorbeeld keuzewerktijd. Een andere maatregel die een aantal keer is genoemd, is het invoeren van een vijftigminutenrooster in plaats van lessen van 45 minuten. De meeste scholen gaan nu uit van 32 lessen van vijftig minuten. Een enkele keer komt het voor dat er meer lessen per week worden ingeroosterd.

5.2.3 Ruimere omschrijving van onderwijstijd

Naast het aanpassen van de voorschriften voor de minimale onderwijstijd is er een nieuwe, ruimere omschrijving van het begrip onderwijstijd gaan gelden. Ook andere lesvormen dan de traditionele lessen vallen nu onder onderwijstijd, indien aan enkele randvoorwaarden wordt voldaan. Ook deze verandering is tijdens de interviews besproken met de respondenten.

De meeste scholen geven aan dat deze ruimere omschrijving niet veel heeft veranderd voor de school. Op veel scholen werden buitenschoolse activiteiten al meegeteld als onderwijstijd.

Voor veel scholen is het niet helemaal duidelijk wat er precies onder onderwijstijd valt en hoeveel uur voor bepaalde activiteiten mag worden gerekend. Er moet aan enkele randvoorwaarden worden voldaan, maar er bestaat geen algemene definitie van het begrip onderwijstijd.

Een aantal scholen is zelf bezig met het definiëren van het begrip onderwijstijd voor hun school. Een voorbeeld hiervan dat tijdens een interview naar voren is gekomen, is dat er binnen het bestuur van een school een commissie is opgesteld voor onderwijstijd. Deze commissie heeft voor alle scholen van het bestuur een kader opgesteld, waarin precies staat wat wel en niet mag worden meegeteld en hoeveel uur daarvoor staat.

Een aantal scholen heeft wel gebruikgemaakt van de ruimere omschrijving van onderwijstijd door veranderingen aan te brengen in het onderwijssysteem. In de lessentabel wordt bijvoorbeeld een extra huiswerkuur ingeroosterd. Leerlingen maken dan huiswerk onder begeleiding van een onderwijsassistent.

Enkele scholen gaan zeer ver in de ruime interpretatie en nemen maatregelen die niet aansluiten bij ons kader van onderwijstijd. Een voorbeeld hiervan is twee klokuren per week tellen voor alle leerlingen voor bepaalde activiteiten, zoals de medezeggenschapsraad, de leerlingenraad, het jaarboek, de schoolkrant en toneel. Een ander voorbeeld hiervan is dat op een school wellicht ook de kleine pauzes gaan meetellen als onderwijstijd, omdat deze altijd begeleid zijn en de leerlingen niet weg mogen.

Keuzewerktijd en teamteaching

Onderwijsvormen die veel zijn genoemd tijdens de interviews zijn keuzewerktijd en teamteaching. Door te werken met keuzewerktijd kan extra onderwijstijd worden ingeroosterd, omdat leerlingen vaak in grote groepen zelfstandig aan het werk gaan. Vaak gebeurt dit onder begeleiding van onderwijsassistenten. Bij teamteaching geeft een aantal docenten tegelijk les aan een grote groep leerlingen. De kans op lesuitval vermindert hierdoor, omdat de les gewoon kan doorgaan als één van de docenten uitvalt.

Vooral in het vmbo wordt vaak gewerkt met teamteaching, omdat deze leerlingen veel werken aan projecten in praktijkruimten. Verder komt teamteaching relatief weinig voor. Veel scholen vinden dat het werken in zulke grote groepen ten koste gaat van de kwaliteit.

Keuzewerktijd komt daarentegen niet veel voor op het vmbo. Veel respondenten vinden deze onderwijsvorm hiervoor niet geschikt, omdat er wordt gedacht dat deze leerlingen minder zelfstandig kunnen werken. Op de havo en het vwo wordt wel veel gewerkt met keuzewerktijd. Op sommige scholen moeten leerlingen hun rooster aanvullen tot een bepaald

aantal uur per week, door keuzewerktijdduren te volgen. Enkele scholen hebben een tijd gewerkt met keuzewerktijd, maar hebben dit toch weer afgeschafte. Redenen die hiervoor worden genoemd zijn dat het rommelig is, onrust in de school veroorzaakt en als weinig effectief werd ervaren.

Een aantal scholen is van plan in de toekomst met deze moderne onderwijsvormen te gaan werken, maar beschikt momenteel niet over de faciliteiten. Er zijn bijvoorbeeld geen flexibele of grotere ruimten in het schoolgebouw. Opvallend is dat veel scholen die met deze onderwijsvormen werken, dit al jaren doen. Slechts in een enkel geval noemt men dit als maatregel om meer onderwijstijd te verzorgen.

5.2.4 Opvattingen over de nieuwe norm

Tijdens de interviews zijn de opvattingen over de norm en de strenge handhaving daarvan ook vaak ter sprake gekomen. De scholen zijn veel bezig met het onderwerp onderwijstijd en alle respondenten hadden er veel over te zeggen. Over het algemeen is iedereen het ermee eens dat een norm wordt gesteld en dat ergens een grens wordt getrokken. Voor veel scholen is de aanpassing in de norm een reden om weer eens goed naar de onderwijstijd te kijken en te inventariseren hoe ze er efficiënter mee om kunnen gaan. Een enkele respondent geeft aan dat soms wel heel makkelijk vrij wordt gegeven en dat dat wellicht anders zou kunnen.

Veel respondenten zijn het echter niet eens met de norm van 1040 uur in de onderbouw. Bijna alle scholen geven aan dat ze de norm niet gaan halen, ook volgend jaar nog niet. Een enkele respondent vindt 1040 uur te veel voor de leerlingen, in de meeste gevallen vinden de respondenten de norm niet haalbaar voor de school. Verschillende respondenten geven aan dat het reëel zou zijn om uit te gaan van 1000 uur of 960 uur. Enkele scholen hebben hierover een brief gestuurd naar de Tweede Kamer. In deze brief wordt een berekening uiteengezet en wordt gepleit voor een verlaging van de norm.

De respondenten geven verschillende argumenten voor waarom ze het niet eens zijn met de strenge handhaving van de norm; ze vinden kwaliteit belangrijker dan kwantiteit, de aanpassingen moeten in een te korte tijd worden doorgevoerd en de formatie is niet voldoende. Deze argumenten zullen hieronder worden toegelicht.

Kwaliteit

Een argument dat zeer vaak in de interviews is genoemd, is dat de scholen kwaliteit belangrijker vinden dan kwantiteit. Het gaat om de effectiviteit en zolang de resultaten, doorstroming en het slagingspercentage van de school goed zijn, is er volgens deze respondenten geen probleem.

Veel respondenten denken dat de strenge handhaving van de norm ten koste gaat van de kwaliteit, omdat scholen creatieve oplossingen gaan bedenken om meer onderwijstijd te kunnen creëren, zoals niet-bevoegde assistenten aannemen en met grote groepen leerlingen werken.

Door te bezuinigen op bijvoorbeeld scholing, kan meer onderwijstijd worden gerealiseerd. Veel respondenten vinden het erg belangrijk om door scholing te werken aan de verbetering van de kwaliteit van het onderwijs en willen hierop niet bezuinigen. Daarnaast wordt het ook van scholen verwacht dat men werkt aan scholing. Om dit op te lossen, zouden cursussen in de avonden of op vrije dagen kunnen worden gevolgd, maar veel scholen verwachten daardoor problemen met de personeelsgeleding van de medezeggenschapsraad. Ook is het aanbod er vaak niet, de meeste cursussen worden tijdens de lestijd georganiseerd. Bovendien vinden veel respondenten het een extra zware belasting voor docenten om op vrije dagen of in de avonden cursussen te volgen.

Sommige scholen hebben meer onderwijstijd ingeroosterd door bepaalde lessen, zoals mentoruren en steunlessen, voor alle leerlingen verplicht te stellen. Hier zijn meerdere respondenten op tegen, omdat dit geen recht doet aan de individuele verschillen tussen de leerlingen en het ten koste gaat van de persoonlijke ontwikkeling. Leerlingen die goed mee kunnen komen tijdens de lessen, hebben geen extra begeleiding nodig en kunnen net zo goed thuis werken. Leerlingen die iets moeilijker leren, moeten juist in kleine groepjes of individueel worden begeleid.

Een directielid van een vmbo-school geeft bovendien aan dat het voor vmbo-scholen extra belangrijk is tijd te maken voor de individuele leerlingen. Veel leerlingen hebben een moeilijke thuissituatie en hebben extra ondersteuning nodig. Er is veel tijd nodig om de individuele leerlingen te begeleiden en door de aanpassingen in de norm wordt dit steeds moeilijker.

Benodigde tijd voor verandering

Naast bovenstaande argumenten zijn alle respondenten het erover eens dat de veranderingen in een te korte tijd moeten worden doorgevoerd. Het ontwikkelen van een nieuw schoolbeleid kost tijd. Daarnaast is er tijd nodig voor het peilen van docenten en het creëren van draagvlak bij docenten. Het is vaak onmogelijk om in een jaar tijd de norm van 1040 uur te halen. Het is volgens veel scholen ook niet mogelijk om tijdens een lopend schooljaar maatregelen te treffen. De hele planning is al gemaakt en het is ook niet te verantwoorden naar de ouders toe. Het zou volgens veel scholen beter zijn om in stappen te werken. Een aantal scholen heeft bijvoorbeeld dit jaar maatregelen genomen om duizend uur onderwijstijd te verzorgen en gaat het komende schooljaar nog meer veranderen om de norm te halen. De inspectie zou hiermee meer rekening moeten houden volgens de respondenten.

Naast het tijdgebrek zijn veel scholen het oneens met de manier waarop het beleid wordt uitgevoerd. Er is volgens hen al tijden niets veranderd op het gebied van onderwijstijd en nu moet er opeens in korte tijd heel veel meer les worden gerealiseerd. Enkele respondenten geven aan dat een aantal jaar geleden zelfs keuzevakken in de bovenbouw zijn geschrapt, omdat dat te veel was. Daarvoor is niks in de plaats gekomen en nu wordt er opeens te weinig les gegeven.

Bovendien krijgen scholen steeds meer zelfstandigheid en ruimte om het onderwijs invulling te geven. Tijdens de interviews hebben respondenten vaak aangegeven dat ze dit beleid daarmee in tegenspraak vinden.

Middelen

Veel scholen noemen gebrek aan formatie en geld als belangrijk obstakel om extra lessen of activiteiten te verzorgen waarmee ze meer onderwijstijd kunnen realiseren. Scholen geven aan dat ze daarvoor een structureel groter personeelsbestand nodig hebben, maar zeggen daarvoor onvoldoende budget te hebben. Hoewel in de cao niet meer is opgenomen dat een docent niet meer dan 750 uur les zou mogen geven bij een voltijdaanstelling van 1659 uur, handelen nog veel scholen en besturen daarnaar.

Naast een gebrek aan formatie geeft een aantal scholen aan ook een gebrek aan ruimte te hebben. Om gebruik te kunnen maken van moderne onderwijsvormen als keuzewerktijd en teamteaching, zijn grote ruimten noodzakelijk. Een aantal scholen maakt gebruik van een oud schoolgebouw dat hier niet geschikt voor is en heeft naar eigen zeggen onvoldoende budget om dit aan te passen.

5.2.5 Communicatie

Tijdens de interviews is ook naar voren gekomen op welke manieren de scholen ouders informeren over het onderwerp onderwijstijd. Wordt hierover iets genoemd in de schoolgids? Worden ouders op de hoogte gebracht van de maatregelen die zijn genomen of nog worden genomen?

Alle scholen vermelden wel iets in de schoolgids over de onderwijstijd en lesuitval. In veel gevallen is dit een standaardverhaal over lessen die zo veel mogelijk vervangen worden bij uitval. Daarnaast kunnen ouders vaak de lessentabel en de jaaragenda terugvinden in de schoolgids of op de website van de school. Een aantal scholen geeft aan dat de schoolgids al was gedrukt toen in april 2006 de brief van de minister kwam. Veel scholen zullen volgend jaar wel een stuk over de onderwijstijd in de schoolgids opnemen.

Er is wel een aantal voorbeelden te noemen van scholen die dit jaar al veel aandacht hebben besteed aan het informeren van de ouders. Dit doen zij via verschillende kanalen. Een aantal scholen heeft de ouders een brief gestuurd over de maatregelen die zijn getroffen. Ook heeft een school de ouders via een brief op de hoogte gesteld van de nieuwe omschrijving van het begrip onderwijstijd en hoe de school daarmee om zal gaan. Deze brieven zijn op deze scholen verstuurd in het najaar van 2006. Enkele scholen hebben de onderwijstijd besproken tijdens een klankbordgroep of ouderplatform. Ook wordt dit onderwerp vaak besproken in de medezeggenschapsraad en de ouderraad.

5.3 Lesuitval en vervanging

In deze paragraaf staat het onderdeel lesuitval centraal. We bespreken eerst hoe de scholen hiermee omgaan en wat het beleid hiervoor is. Een belangrijk onderdeel van het vermijden van lesuitval is vervanging. Dit komt in subparagraaf 5.3.2 aan bod. Lessen kunnen uitvallen door ziekte van de docenten, maar ook om organisatorische redenen zoals vergaderingen, scholing, toetsweken, activiteiten en excursies. Dit is voorziene lesuitval. De verschillende manieren waarop scholen daarmee omgaan, komen in subparagraaf 5.3.3 aan bod.

5.3.1 Beleid

Op alle scholen staat het vermijden van lesuitval hoog op de agenda. Lesuitval zorgt vaak voor onrust in de school. Sinds de strengere handhaving van de norm voor de minimale onderwijstijd zijn de meeste scholen nog beter gaan letten op lesuitval.

Lesuitval kan vooral worden vermeden door activiteiten die lesuitval kunnen veroorzaken, zo veel mogelijk buiten lestijd te organiseren. Lessen kunnen echter ook uitvallen om onvoorziene redenen, zoals ziekte. Een aantal scholen kent een actief verzuimbeleid. Bij ziekte wordt bijvoorbeeld zo snel mogelijk contact opgenomen met de docent. Een ander voorbeeld is het beperken van ziekte door regelmatig contact met een arbeidsdeskundige. De respondenten geven aan dat dit zeer stimulerend werkt.

Registratie

Met behulp van de verschillende roosterprogramma's kunnen de roostermakers goed bijhouden hoeveel lessen uitvallen. Op alle scholen wordt dit dan ook gedaan. Meestal gebeurt dit op klasniveau, enkele keren ook op het niveau van de docent. Ook houden enkele scholen precies bij om welke redenen de lessen uitvallen. Sinds dit jaar is er een nieuwe module in de roosterprogramma's Gepro en Untis opgenomen, waardoor het ook mogelijk is om lesuitval op leerlingniveau bij te houden. Geen enkele school maakt hier nu gebruik van, maar een aantal scholen wil dit in de toekomst wel gaan doen. De mate waarin de lesuitval wordt gerapporteerd aan de directie, verschilt per school. In een enkel geval wordt de uitval wekelijks gerapporteerd, op een aantal scholen wordt iedere maand een overzicht van alle uitgevallen lessen gemaakt. De meeste scholen maken aan het eind van het jaar een overzicht van de lessen die zijn uitgevallen. Met dit overzicht kan ook de gerealiseerde onderwijstijd worden berekend.

5.3.2 Vervanging

Op veel scholen krijgen de leerlingen vrij als het eerste of het laatste uur uitvalt. Vaak wordt ook in het rooster geschoven, zodat er geen tussenuren ontstaan. De overige uren die uitvallen, worden op alle scholen zo veel mogelijk vervangen. Een enkele school geeft aan dat vanaf het komende

schooljaar niet meer in het rooster wordt geschoven vanwege de strengere regels omtrent lesuitval.

In de meeste gevallen worden uitgevallen lessen vooral vervangen in de onderbouw. Vervanging wordt op verschillende manieren georganiseerd. Veel scholen werken met onderwijsassistenten of vaste invaluren voor docenten, in een enkel geval springen directieleden in om te vervangen.

Assistenten

Een aantal scholen heeft vaste onderwijsassistenten en stagiairs in dienst die lessen vervangen. Ook zijn veel scholen van plan om vanaf het volgende jaar te gaan werken met onderwijsassistenten. Meestal kunnen de leerlingen tijdens deze uren zelfstandig aan hun huiswerk werken. Als deze uren onder verantwoordelijkheid van bekwaam onderwijspersoneel vallen, mogen deze uren meetellen als onderwijstijd.

Invaluren

Op veel scholen vangen docenten de uitgevallen lessen op. Op een enkele school worden beschikbare docenten ter plekke gevraagd of ze kunnen vervangen. Veel scholen werken echter met vaste uren voor docenten om te vervangen. Het aantal uren dat docenten hiervoor worden ingeroosterd, verschilt per school. In de meeste gevallen hebben docenten, afhankelijk van hun aanstelling, voor opvang één of twee uur per week in hun rooster. Soms is een maximum gesteld op jaarbasis en worden de overige uren uitbetaald. De meeste scholen hebben deze uren opgenomen in de normjaartaak van de docenten. Meestal geldt voor een volledige baan 25 lessen van vijftig minuten per week. Soms wordt onder overige zaken een aantal uren voor vervanging geregeld, soms wordt bij het aantal lessen per week al rekening gehouden met deze uren. In een aantal gevallen komen deze uren bovenop het aantal uur dat docenten lesgeven. Aan het eind van het jaar wordt dan berekend hoeveel uur ze hebben ingevallen en wordt dit uitbetaald. Niet alle scholen beschikken echter over voldoende budget hiervoor. Op één school kunnen docenten de uren die ze te veel hebben lesgegeven, compenseren. Op enkele scholen zijn problemen ontstaan met de normjaartaak en werden leraren te zwaar belast. Deze scholen hebben deze manier van vervangen weer afgeschaft.

Ook bij het werken met vaste invaluren voor docenten verschilt de invulling van het uitgevallen uur. Meestal wordt eerst gekeken of een docent kan invallen die het betreffende vak geeft, anders moeten leerlingen zelfstandig werken. Bij voorziene lesuitval zorgt de afwezige docent in veel gevallen voor vervangend lesmateriaal of een opdracht, zodat de les gewoon door kan gaan. Eén school maakt gebruik van een 'bak' met standaardlessen voor alle vakken. De vervanger kan deze lessen gebruiken, zodat de leerlingen toch werken aan het vak waarin ze anders les zouden hebben gekregen.

Op één school werken de leerlingen met een weekplanner. De leerlingen plannen per week, onder begeleiding van hun mentor, wat ze gaan doen die week. Bij absentie van docenten kunnen de leerlingen dan zelf verder werken.

Voorkeur voor vakken of klassen

We hebben tijdens de interviews ook gevraagd of bepaalde klassen of vakken voorkeur krijgen als er lessen moeten uitvallen of moeten worden vervangen. Bijna geen enkele school geeft voorkeur aan bepaalde vakken. Een enkele keer krijgen de examenvakken voorrang. Ook zijn sommige vakken, zoals praktijkvakken en gym, moeilijker te vervangen, waardoor deze vakken soms eerder uitvallen.

Bij het vervangen van lessen wordt op de meeste scholen wel voorkeur gegeven aan bepaalde klassen. Zoals hierboven naar voren is gekomen, wordt op veel scholen vooral de onderbouw vervangen. Op een enkele school krijgt de brugklas voorrang, vervolgens de tweede klas en zo verder. Ook geeft een aantal scholen voorrang aan de examenklassen. Op enkele scholen vindt men het zo belangrijk dat de lessen in de examenklassen doorgaan, dat bij een vacature of langdurige uitval lessen in de onderbouw worden ingekort en naar de examenklassen worden verplaatst.

Als er lessen uitvallen door vergaderingen of studiedagen houden sommige scholen er rekening mee dat dit niet steeds op dezelfde dag plaatsvindt, zodat de lesuitval zo veel mogelijk wordt verspreid over verschillende klassen en vakken. Ook houden enkele scholen per klas bij hoeveel lessen in een bepaalde periode zijn uitgevallen. Als er in een klas heel veel is uitgevallen, krijgt die klas voorrang bij vervanging.

Bovenbouw

Op enkele scholen worden de uitgevallen lessen in alle leerjaren vervangen, maar op de meeste scholen geldt dit vooral voor de onderbouw. Als er lessen uitvallen in de bovenbouw worden de leerlingen over het algemeen zelfstandig aan het werk gezet. In veel gevallen gebeurt dit wel onder toezicht, maar controleert men de aanwezigheid van de leerlingen niet altijd. Deze uren vallen dus niet altijd onder onderwijstijd. Veel scholen zijn wel van plan om deze uren volgend jaar voor alle leerlingen te verplichten. Hiervoor is extra bekostiging nodig, omdat er begeleiding moet komen.

De leerlingen werken tijdens deze uren vaak aan hun huiswerk. Op een aantal scholen wordt gewerkt met studiewijzers, zodat duidelijk is wat de leerlingen per vak kunnen gaan doen en ze zelfstandig aan de slag kunnen.

Ook krijgen leerlingen op een enkele school computerlessen als er lessen uitvallen of kunnen ze zich inschrijven op een keuzewerkperiode.

5.3.3 Lesuitval om organisatorische redenen

Naast lessen die uitvallen door ziekte van docenten, kunnen lessen ook uitvallen om organisatorische redenen. De meest voorkomende redenen die tijdens de interviews aan bod zijn gekomen zijn scholing, vergaderingen, toetsweken, activiteiten en excursies. Bijna alle scholen hebben maatregelen getroffen op dit gebied en proberen dit alles zo veel mogelijk na de lestijd te organiseren. In deze subparagraaf bespreken we hoe scholen dit organiseren en welke keuzes ze hierbij maken.

Scholing

Lessen kunnen uitvallen doordat docenten naar studiedagen of cursussen gaan. Alle scholen vinden scholing erg belangrijk. Toch hebben de meeste scholen maatregelen getroffen om zo veel mogelijk te voorkomen dat lessen uitvallen door scholing. Op veel scholen is het aantal studiedagen teruggebracht of vinden cursussen nu na schooltijd plaats. Vaak is dit echter lastig te organiseren, omdat het aanbod van cursussen en scholing vaak overdag is. Slechts in één geval werd verteld dat de school een trainer naar school laat komen buiten lestijd. Omdat deze school onder een groot bestuur valt, is het mogelijk dit te organiseren voor alle scholen van dat bestuur samen.

Ook komt het voor dat docenten alleen naar een cursus mogen als er opvang is geregeld. In enkele interviews werd verteld dat niet een hele sectie de nascholing mag bijwonen, maar slechts één of twee van hen die de anderen dan moet(en) bijpraten.

Vergaderingen

Ook vergaderingen komen in veel gevallen minder frequent voor en worden steeds vaker na de lestijd gehouden. Slechts in een enkel geval vinden vergaderingen nog onder lestijd plaats, soms worden deze uren gebruikt voor de leerlingen om gemiste toetsen en opdrachten in te halen.

Veel scholen werken momenteel met een verkort rooster op de dagen dat wordt vergaderd. Bijna al deze scholen gaan dit afschaffen en gaan later op de dag vergaderen. Ook denken scholen erover hoe ze efficiënter kunnen vergaderen, bijvoorbeeld niet met alle docenten tegelijk. Een enkele school denkt er zelfs over om de activiteiten voor docenten te laten plaatsvinden als de leerlingen al vakantie hebben.

Ook werken enkele scholen op een bepaalde dag met een aaneengesloten rooster en vindt daarna een teammiddag plaats. Alle vergaderingen en scholingsmomenten voor docenten zijn zo veel mogelijk op die momenten. Op een aantal scholen zorgt het vergaderen na de lestijd voor veel weerstand bij docenten. Opvallend is wel dat scholen die al jaren na de lestijd vergaderen geen problemen hebben met de docenten.

Rapportvergaderingen zorgen in veel gevallen nog wel voor lesuitval. Deze vinden aan het eind van het jaar plaats als er geen lessen meer worden gegeven. Veel scholen geven aan dat dit niet te vermijden is, omdat de rapporten voor de zomervakantie moeten worden uitgereikt.

Toetsweken

Op bijna alle scholen wordt gewerkt met toetsweken. De leerlingen hebben één of meerdere toetsen op een dag en krijgen de rest van de dag vrij om te studeren. Alle scholen hebben maatregelen genomen omtrent de toetsweken of gaan dit vanaf volgend jaar doen.

Op de meeste scholen vallen de toetsweken al voor alle klassen in dezelfde weken, de overige scholen hebben dit sinds dit jaar ook ingevoerd. Een aantal scholen heeft het aantal toetsweken teruggebracht of geeft nog maar één toetsweek aan het einde van het schooljaar. Ook heeft een aantal scholen de toetsweken ingekort.

Het komt ook een aantal keer voor dat de proefwerkweken voor de onderbouw zijn afgeschaft, een enkele keer worden ze zelfs helemaal afgeschaft. In een enkel geval komt het voor dat tijdens de toetsweken ook gewoon lessen worden gegeven of leerlingen verplicht op school moeten blijven om te studeren.

Excursies en activiteiten

Excursies en activiteiten vinden op veel scholen gedurende het hele jaar plaats. Een maatregel die men vaak noemt, is het concentreren van activiteiten en excursies. Door voor alle klassen een aantal weken te organiseren waarin al deze activiteiten plaatsvinden, vallen er door het jaar heen geen lessen meer uit om deze redenen. Op sommige scholen worden deze activiteiten aan het eind van het jaar georganiseerd, als ook de rapportvergaderingen plaatsvinden. In een enkel geval gaan docenten in hun vrije tijd mee op excursie, maar dat verhoogt de werkdruk.

Ook activiteiten voor docenten, zoals jubilea en kerstviering, vinden nu vaak in deze weken of na de lestijd plaats.

5.4 Conclusies

De belangrijkste conclusie die we kunnen trekken, is dat het onderwerp onderwijstijd leeft op alle scholen die we hebben gesproken. Voor alle scholen is het een belangrijk thema en er worden veel maatregelen getroffen om meer onderwijstijd te kunnen verzorgen.

De meeste scholen treffen maatregelen die zijn gericht op de gerealiseerde onderwijstijd. Het betreft het veranderen van het beleid omtrent organisatorische redenen die lesuitval kunnen veroorzaken. Slechts in een aantal gevallen worden ook daadwerkelijk meer lessen in de lessentabel opgenomen en wordt gebruikgemaakt van de ruimere omschrijving van het begrip onderwijstijd.

Ondanks de vele maatregelen die zijn getroffen en volgend jaar nog worden getroffen, hebben veel scholen problemen met het inroosteren van 1040 uur in de onderbouw. De problemen liggen vaak bij de bekostiging en de formatie. Ook kost het vaak veel tijd om de veranderingen door te kunnen voeren. Bovendien zijn veel respondenten het niet eens met de strenge handhaving van de norm, omdat zij van mening zijn dat het om de kwaliteit van het onderwijs moet gaan en het is nu te veel gericht op kwantiteit.

LITERATUUR

- Berndsen, F.E.M., E.S. van Cooten, S.G. van Otterloo & S.W. van der Ploeg, (2006).
Onderwijstijd en lesuitval in het Voortgezet Onderwijs 2005-2006. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Berndsen, F.E.M. & S.W. van der Ploeg (2005).
Lesuitval in het Voortgezet Onderwijs 2004-2005. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Dekker, B., A.S. Klein, S.W. van der Ploeg, S. den Tuinder & J.J. van der Wel, (2004).
Lesuitval in PO, VO en BVE. Resultaten proefmeting voorjaar 2004. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Inspectie van het Onderwijs (2007).
Onderwijsverslag 2005/2006. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2006).
Onderwijsverslag 2004/2005. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2005).
Onderwijsverslag 2003/2004. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2005).
Technische toelichting bij opbrengstenkaart 2005. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2006).
Werken in het onderwijs 2007. Den Haag: ministerie van OCW.
- OECD (2005).
Education at a Glance. Paris: OECD.
- Paulussen-Hoogeboom, M., J.A.E. Rigter & C.T.A. van Bergen (2006).
Arbeidsmarktbarometer voortgezet onderwijs. Vacatures in het schooljaar 2005-2006. Nog te verschijnen.
- Vermeij, A. & Ploeg, S.W. van der (2005).
Verzuim onder personeel in het onderwijs in 2004. Cijfers over BO, SO en VO. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Feenstra, W. & S.W. van der Ploeg (2007, in druk).
Verzuim onder personeel in het primair onderwijs in 2005. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.

BIJLAGEN

Methodologische verantwoording analyse roosters

B1-1 De werving

Begin december 2006 hebben we de scholen die vorig jaar aan het lesuitval-onderzoek hebben meegewerkt, een brief gestuurd met de aankondiging dat we het onderzoek nogmaals uit zouden gaan voeren. Scholen kregen op dat moment de mogelijkheid om het aan te geven als ze niet meer mee wilden of konden werken. Om verschillende redenen is een aantal scholen op dat moment afgefallen. In enkele gevallen waren de roostergegevens dit jaar niet goed bijgehouden in het roosterprogramma. Ook vielen er scholen af door ziekte of tijdgebrek van de roostermaker. Daarnaast was er een aantal scholen dat om onbekende redenen niet meer wilde meedoen.

Van GP Untis hebben we bij aanvang van het onderzoek een lijst gekregen met namen van scholen en besturen die gebruikmaken van het roosterprogramma. De scholen die het roosterprogramma alleen voor het rooster gebruiken, hebben we meegenomen in de berekening van de onderwijstijd. Daarnaast hebben we een aparte lijst ontvangen van scholen die gebruikmaken van de Vervangingsmodule. Deze scholen kunnen we zowel voor de berekening van de onderwijstijd als de lesuitval meenemen. Bij de werving voor de eerdere metingen bleken veel scholen de module (nog) niet te gebruiken of niet op de juiste manier. Voor deze meting hebben we de scholen die vorig jaar aangaven (nog) niet met de module te werken, opnieuw in de werving meegenomen. Ook van Gepro hebben we een lijst met licentiehouders ontvangen. Alle scholen die in de voorgaande metingen nog niet hebben meegedaan aan het onderzoek, hebben we in november een brief gestuurd met het verzoek om deelname.

In december en januari volgde een intensieve telefonische belronde onder deze scholen, met de vraag of de scholen wilden en konden deelnemen. We hebben de roostermakers en directie om toestemming gevraagd. We hebben nog 76 extra scholen en vestigingen bereid gevonden om mee te werken.

Dit jaar hebben we, naast GP Untis en Gepro, een derde roosterprogramma in het onderzoek meegenomen, Rostar-Eduflex van Paralax. We hebben in november een gesprek gevoerd met Paralax. Ook van Rostar-Eduflex hebben we een lijst gekregen met scholen die gebruikmaken van het roosterprogramma. Ook deze scholen hebben we een brief gestuurd en vervolgens gebeld. Uit deze roosters kon vooralsnog uitsluitend onderwijstijd worden berekend. In totaal hebben we van 250 scholen en vestigingen roostergegevens ontvangen. De voornaamste beweegredenen voor scholen om mee te

werken aan het onderzoek was dat het aantal uur onderwijstijd en het percentage lesuitval op de school onbekend was. Het thema onderwijstijd is zeer actueel en veel scholen vragen zich af in hoeverre hun school voldoet aan de eisen voor minimale onderwijstijd.

De scholen voor praktijkonderwijs zijn, net zoals bij de vorige metingen, om verschillende redenen bij dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. Allereerst hebben deze scholen een afwijkende vorm van lesgeven, omdat de leerlingpopulatie anders van samenstelling is. Daarnaast werkt er een andere type leraren (minder vakleraren en vooral algemene leraren). Bovendien vallen er vrijwel nooit lessen uit, omdat de school voor dit type leerling altijd opvang wil verzorgen.

De laatste reden om ze buiten beschouwing te laten, is dat de regels omtrent de onderwijstijd die voor 'gewone' vo-scholen gelden, niet gelden voor scholen voor praktijkonderwijs. Zij hebben hun eigen regels, aangezien in alle leerjaren duizend uur onderwijstijd moet worden verzorgd en er andere regels worden gesteld aan de invulling van deze uren.

B1-2 Gegevensverzameling

In januari en juni hebben we de scholen een e-mail gestuurd met het verzoek om roostergegevens. In januari hebben we de gegevens opgevraagd vanaf het begin van het schooljaar tot de kerstvakantie. In juni betrof het de gegevens van na de kerstvakantie tot het einde van het schooljaar. De respons was in de eerste periode goed, in periode twee minder. Ondanks een aankondiging en drie maal een rappel hebben veel roostermakers, vermoedelijk door drukte aan het eind van het schooljaar, de gegevens niet op tijd kunnen leveren. Bij onvolledigheid van de roostergegevens is de onderwijstijd niet goed te bepalen omdat deze vaak niet gelijkmatig over het schooljaar is verdeeld. Daarom hebben we deze scholen voor het onderwijstijdgedeelte buiten beschouwing moeten laten. Wel kunnen deze scholen worden meegenomen voor de berekening van lesuitval. Hierdoor verschilt de respons voor onderwijstijd en lesuitval.

In totaal hebben we van 128 brinnummers (156 scholen en vestigingen) de onderwijstijd kunnen berekenen en van 139 brinnummers (173 scholen en vestigingen) de lesuitval. Van 102 brinnummers hebben we zowel de onderwijstijd als de lesuitval kunnen berekenen.

B1-3 Berekening onderwijstijd en lesuitval

Om de ingeroosterde onderwijstijd te berekenen, is gebruikgemaakt van de roosterbestanden van de deelnemende scholen. Omdat de scholen verschillende coderingen gebruiken in de roosterprogramma's, zijn niet alle codes altijd even makkelijk te interpreteren. We hebben de roostermakers daarom een vragenlijstje gestuurd met vragen over het gebruik van verschillende klascodes en vakcodes. In deze vragenlijst werden ook wat algemene vragen gesteld, zoals de vraag of er nog activiteiten buiten het rooster om plaatsvinden, hoe vervanging is gecodeerd en hoeveel dagen er verloren gaan aan het begin en het einde van het schooljaar. Niet alle roostermakers hebben deze vragen beantwoord, maar voor zover dit wel is gebeurd, heeft het meer zicht gegeven op de interpretatie van de gegevens.

Hieronder gaan we verder in op de manier waarop we de gegevens hebben geïnterpreteerd en berekend.

Interpretatie gegevens

Allereerst hebben we vastgesteld wat alle gebruikte klascodes in de roosterprogramma's betekenen. Niet alle klascodes zijn altijd makkelijk te interpreteren. Soms was een toelichting te vinden in de roosterbestanden zelf, soms moesten we de betekenis opvragen bij de roostermaker. Een aantal roostermakers maakt bijvoorbeeld gebruik van klascodes die fictieve klassen aanduiden. Deze fictieve klassen zijn in het rooster gebruikt om zogenaamde clustergroepen te kunnen inroosteren. Ook is vastgesteld of er in sommige gevallen sprake was van het samenvoegen of opsplitsen van klassen. Deze informatie hebben we niet altijd uit het roosterprogramma kunnen halen. Andere afwijkende klascodes waren vaak bestemd voor keuzewerktijd. Voor deze keuzewerktijd hebben we moeten bepalen voor welke klassen deze uren golden.

De absentieredenen worden ook niet altijd even duidelijk geregistreerd door de roostermakers. Voor het uitsplitsen van lesuitval naar verschillende redenen zijn we volledig afhankelijk van wat de school registreert. Een groot deel van de scholen heeft een verfijndere indeling dan wij hanteren. Andere scholen registreren alleen ziekte of overig en er zijn ook scholen die helemaal geen redenen registreren.

Een laatste onduidelijkheid zijn we tegengekomen bij de interpretatie van vakafkortingen. In de meeste gevallen zijn de vakafkortingen makkelijk te interpreteren, omdat er gangbare codes zijn gebruikt, bijvoorbeeld 'ne' voor Nederlands en 'gs' voor geschiedenis. In enkele gevallen hebben we helaas niet altijd duidelijkheid over de betekenis van de gebruikte afkorting gekregen.

Volledigheid gegevens

Niet van alle scholen waren de roostergegevens even volledig. Zoals al eerder vermeld, hebben niet alle scholen de gegevens over de tweede helft van het schooljaar toegezonden. Dit had tot gevolg dat deze scholen voor de berekening van de onderwijstijd buiten beschouwing moesten worden gelaten. De ingeroosterde onderwijstijd is namelijk niet altijd gelijkmatig over het schooljaar verdeeld, waardoor het van belang is dat de roostergegevens compleet worden aangeleverd. Ook scholen waarbij om een andere reden een deel van het schooljaar uit de gegevens ontbrak, zijn niet in de berekening van onderwijstijd meegenomen. Aangezien lesuitval wordt afgezet tegen het rooster van dezelfde periode, zijn scholen waarbij een deel van het schooljaar ontbrak, wel meegenomen in dit onderdeel.

Klassen die erg weinig waren ingeroosterd, vormden een tweede probleem. Stages in het vmbo vallen onder de onderwijstijd, maar staan vaak niet in het roosterprogramma ingeroosterd. Klassen die aanzienlijk minder dagen waren ingeroosterd dan andere klassen, zoals de leerwerktrajecten, zijn daarom voor dit onderzoek buiten beschouwing gelaten.

Ook examenklassen zijn soms voor uitzonderlijk weinig uren ingeroosterd. Regelmatig is het voorgekomen dat de examenklassen vanaf januari niet meer in het rooster stonden. Omdat het onaannemelijk is dat de examenklassen ook daadwerkelijk geen onderwijs meer hebben gekregen, zijn de examenjaren van een dergelijke school buiten beschouwing gelaten.

Enkele keren waren de examenklassen nog ingeroosterd, terwijl de examens al begonnen waren. In dergelijke gevallen is de ingeroosterde tijd vanaf de start van het examen (16 mei) buiten beschouwing gelaten.

Ook de wijze waarop proefwerkweken in het rooster terechtkomen, verschilt per school. Veel scholen gebruiken hiervoor niet het roosterprogramma, maar maken een apart rooster. Dit betekent dat er soms geen lessen staan in de bestanden die wij hebben ontvangen, maar het kan ook betekenen dat het normale rooster er nog in staat, terwijl de lessen niet worden gegeven.

Een laatste 'onvolledigheid' wordt gevormd door het begin en het einde van het schooljaar. Deze dagen staan vaak nog wel in de lesroosters, maar feitelijk worden er dan geen lessen gegeven. Een deel van de scholen heeft ons laten weten om hoeveel dagen het gaat. Bij de andere scholen hebben we dit bepaald op basis van respectievelijk de eerste en/of laatste roosterwijziging. Als dit ook niet duidelijk was, zijn we uitgegaan van een gemiddelde van een dag aan het begin van het schooljaar en vijf dagen aan het einde van het schooljaar. Deze dagen hebben we vervolgens uit de lesroosters gehaald en dus afgetrokken van de ingeroosterde onderwijstijd.

Naast bovenstaande onvolledigheden is het niet uit te sluiten dat zich andere onvolledigheden hebben voorgedaan. Andere onderwijstijd, die niet in het rooster staat en ook niet is gemeld door de roostermaker, is niet meegenomen.

Ook de uitvalgegevens zijn niet altijd even volledig. Voor wat betreft de lesuitval is het mogelijk dat een docent zich gedurende de dag ziek meldt en dit de roostermaker soms niet bereikt. We gaan er overigens van uit dat dit maar in zeer geringe mate voorkomt. Ook vooruitgeplande uitval en structurele vervanging is niet altijd zichtbaar, omdat die soms al is 'weggeroosterd', waardoor het niet meer zichtbaar is in het uitvalbestand. Het zogenaamde 'creatief roosteren', waarbij het uitgevallen uur omgeroosterd kan worden naar een eerste of een laatste uur, is wel uit de roosterbestanden te halen.

Berekening

Nadat de gegevens uit het roosterprogramma zijn gehaald, zijn ze ingelesen en bewerkt om ze geschikt te maken voor analyse. De berekening van de onderwijstijd verloopt op een ander niveau dan de berekening van de lesuitval. Voor de onderwijstijd is de totale ingeroosterde lestijd per klas over het hele jaar bij elkaar opgeteld. Hierbij is ook rekening gehouden met de duur van de lesuren, aangezien deze tussen scholen kan verschillen. Vervolgens is per combinatie van onderwijstype en leerjaar de gemiddeld ingeroosterde onderwijstijd binnen een school berekend. Als uit een vragenlijst bleek dat er sprake was van onderwijstijd die niet werd ingeroosterd, telden we extra uren bij de berekende onderwijstijd op. Voorbeelden hiervan zijn een sportdag (6 klokuren), stage (8 klokuren per dag) en werkweek (7 klokuren per dag). De lesuitval is berekend door het rooster en de vervangingen op het niveau van de les te bewerken en aan elkaar te koppelen. Het totaal aantal uitgevallen lessen is afgezet tegen het totaal aantal ingeroosterde lessen. Voor het berekenen van de daadwerkelijk gerealiseerde onderwijstijd zijn de lesuitvalgegevens aan de gegevens van de ingeroosterde onderwijstijd gekoppeld. Vervolgens was het mogelijk de lesuitval van de ingeroosterde onderwijstijd af te trekken.

Omdat van sommige scholen alleen de onderwijstijd kon worden berekend en van andere scholen alleen de lesuitval, is de gerealiseerde onderwijstijd niet voor individuele scholen berekend. Vorig jaar was dat wel het geval. Dit jaar hebben we gerekend met de gemiddelde cijfers per combinatie van onderwijstype en leerjaar. We hebben hiervoor gekozen omdat op deze manier zo veel mogelijk scholen bij de berekening werden betrokken. Een nadeel is dat op deze manier geen spreidingsgegevens van de gerealiseerde onderwijstijd kon worden gepresenteerd. Vorig jaar bleek de spreiding van de gerealiseerde onderwijstijd vergelijkbaar met de spreiding van de ingeroosterde onderwijstijd.

B1-4 Responsanalyse

Om vast te stellen in hoeverre de deelnemende scholen een representatieve afspiegeling vormen van de populatie, is een responsanalyse uitgevoerd. We hebben de respons op verschillende manieren bekeken. Ten eerste hebben we gekeken naar de regio en gemeentevang. Ook hebben we

gekeken naar de urbanisatiegraad en denominatie. Deze variabelen zijn voor een school of vestiging niet verschillend, waardoor we daar bij een responsanalyse geen rekening mee hoeven te houden.

Het schooltype is echter wel een variabele die voor een vestiging anders kan zijn dan voor de gehele school. Een brede scholengemeenschap bestaat bijvoorbeeld uit een havo/vwo-vestiging en uit een vmbo-vestiging. Het vestigingstype is dan niet hetzelfde als het schooltype. Desondanks bleek het grootste deel van de vestigingen hetzelfde schooltype te hebben als de vestiging als geheel. Meestal ontbrak het praktijkonderwijs en dit type onderwijs lieten we toch al buiten beschouwing.

Om te kunnen bepalen of de schooltypen van de deelnemende scholen en vestigingen afwijken van de gehele populatie scholen, hebben we gekeken of de verdeling van de schooltypen van de deelnemers afweek van de gehele populatie van scholen.

De volgende tabellen geven aan hoe de deelnemers zijn verdeeld over de gehele populatie. Uit de tabellen komt naar voren dat de deelnemende scholen niet geheel representatief waren voor de populatie. We hebben daarom een weging toegepast naar schooltype en gemeentevomvang aangezien er te weinig scholen uit de vier grote steden en teveel grote scholengemeenschappen in de steekproef aanwezig waren.

Tabel B1-1 Respons ten opzichte van de totale populatie naar regio*

	Populatie (N = 553)		Respons (n = 165)	
	Aantal	Procent	Aantal	Procent
Noord	57	10,3%	19	11,5%
Oost	109	19,7%	34	20,6%
West	249	45,0%	75	45,5%
Zuid	138	25,0%	37	22,4%

* De verschillen zijn niet significant ($p > 0,05$).

Tabel B1-2 Respons ten opzichte van de totale populatie naar gemeentevomvang*

	Populatie (N = 553)		Respons (n = 165)	
	Aantal	Procent	Aantal	Procent
G4	82	14,8%	14	8,5%
G21	121	21,9%	23	13,9%
Overig	350	63,3%	128	77,6%

* De verschillen zijn significant ($p < 0,05$).

Tabel B1-3 Respons ten opzichte van de totale populatie naar urbanisatiegraad

	Populatie (N = 553)		Respons (n = 165)	
	Aantal	Procent	Aantal	Procent
Zeer sterk stedelijk	124	22,4%	27	16,4%
Sterk stedelijk	186	33,6%	54	32,7%
Matig stedelijk	142	25,7%	45	27,3%
Weinig stedelijk	76	13,7%	33	20,0%
Niet stedelijk	25	4,5%	6	3,6%

* De verschillen zijn niet significant ($p > 0,05$).

Tabel B1-4 Respons ten opzichte van de totale populatie naar denominatie*

	Populatie (N = 553)		Respons (n = 165)	
Openbaar	156	28,2%	52	31,5%
Rooms-katholiek	143	25,9%	33	20,0%
Protestants-christelijk	115	20,8%	48	29,1%
Overig	139	25,1%	32	19,4%

* De verschillen zijn significant ($p < 0,05$).

Tabel B1-5 Respons ten opzichte van de totale populatie naar schooltype*

	Populatie (N = 553)		Respons (n = 165)	
Vmbo	82	14,8%	10	12,2%
Havo/vwo	83	15,0%	17	20,5%
Vmbo-tl/havo/vwo	104	18,8%	28	26,9%
Brede sgm	284	51,4%	110	38,7%

* De verschillen zijn significant ($p < 0,05$).

BIJLAGE 2
Tabellen bij hoofdstuk 2
Ingeroosterde onderwijstijd
Tabel B2-1 Spreiding ingeroosterde onderwijstijd in klokuren: schooljaar 2006-2007

Leerjaar	Onderwijstype	Ingeroosterde tijd in klokuren (percentiel)		
		25	50	75
1	Brugklas	859	917	1000
	Vmbo	840	928	1005
	Havo*	841	925	974
	Vwo	880	945	1021
2	Brugklas	861	924	1012
	Vmbo	861	931	1005
	Havo	873	936	982
	Vwo	887	952	1020
3	Brugklas*	867	959	1008
	Vmbo	849	922	995
	Havo	846	897	996
	Vwo	863	923	1010
4	Vmbo	668	766	840
	Havo	874	948	1038
	Vwo	871	935	1084
5	Havo	679	755	791
	Vwo	917	999	1128
6	Vwo	692	779	859

* Deze combinaties kwamen relatief weinig voor in de steekproef.

Tabel B2-2 Ingeroosterde onderwijstijd: schooljaar 2006-2007

	Ingeroosterde tijd als percentage van de norm in uren					
	Gemiddelde	Percentage van de scholen				
		< 70%	70-80%	80-90%	90-100%	≥ 100%
Onderbouw	89,7%	0%	16%	36%	33%	14%
Bovenbouw	95,9%	1%	9%	27%	29%	34%
Examenjaar	108,9%	0%	2%	13%	15%	70%
Totaal	95,7%	1%	11%	28%	28%	32%

Op schoolniveau:

Tabel B2-3 Ingeroosterde onderwijstijd naar regio: schooljaar 2006-2006

	Ingeroosterde tijd als percentage van de norm in uren				
	Gemiddelde	Percentage van de scholen			
		< 80%	80-90%	90-100%	≥ 100%
Noord	94,6%	5%	27%	40%	27%
Oost	95,3%	13%	20%	47%	20%
West	96,7%	4%	26%	37%	33%
Zuid	95,6%	2%	21%	47%	31%
Totaal	96,0%	5%	24%	41%	30%

Tabel B2-4 Ingeroosterde onderwijstijd naar denominatie, twee categorieën: schooljaar 2006-2007

	Ingeroosterde tijd als percentage van de norm in uren				
	Gemiddelde	Percentage van de scholen			
		< 80%	80-90%	90-100%	≥ 100%
Openbaar	97,8%	6%	15%	48%	31%
Niet-openbaar	95,3%	4%	28%	39%	31%
Totaal	96,0%	5%	24%	41%	30%

Tabel B2-5 Ingeroosterde onderwijstijd naar denominatie, vier categorieën: schooljaar 2006-2007

	Ingeroosterde tijd als percentage van de norm in uren				
	Gemiddelde	Percentage van de scholen			
		< 80%	80-90%	90-100%	≥ 100%
Openbaar	97,8%	6%	15%	48%	31%
Rooms-katholiek	94,9%	0%	28%	37%	36%
Protestants-christelijk	96,4%	7%	25%	40%	28%
Overig	93,9%	5%	32%	38%	25%
Totaal	96,0%	5%	24%	41%	30%

BIJLAGE 3
Tabellen bij hoofdstuk 3
Tabellen lesuitval
Tabel B3-1 Spreiding lesuitval

	Percentage scholen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Minder dan 3% lesuitval	7,3%	6,8%	9,4%
3%-4% lesuitval	9,8%	10,2%	5,0%
4%-5% lesuitval	8,5%	5,7%	11,5%
5%-6% lesuitval	13,4%	12,5%	9,4%
6%-7% lesuitval	20,7%	14,8%	18,7%
7%-8% lesuitval	11,0%	23,9%	15,8%
8%-9% lesuitval	7,3%	6,8%	12,9%
Meer dan 9% lesuitval	22,0%	19,3%	17,3%
Totaal	100%	100%	100%

Tabel B3-2 Reden van ontstaan naar percentage van de totale uitval, inclusief redenen 'onbekend'

	Percentage van totale uitval		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Ziekte	38,2%	31,5%	31,6%
Bedrijfsvoering	39,9%	34,8%	33,6%
- Organisatie	22,4%	20,0%	19,4%
- Verlof	8,8%	7,7%	7,7%
- Scholing	8,7%	7,1%	6,5%
Vacature	-	0,4%	0,3%
Overig	6,7%	6,2%	4,5%
Onbekend	15,4%	27,2%	30,0%
Totaal	100%	100%	100%

Tabel B3-3 Lesuitval naar dag van de week

	Percentage uitgevallen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Maandag	5,7%	5,7%	5,8%
Dinsdag	6,8%	6,6%	6,6%
Woensdag	6,9%	7,0%	7,1%
Donderdag	7,5%	7,3%	7,4%
Vrijdag	6,9%	7,2%	7,4%
Totaal	6,8%	6,7%	6,8%

Tabel B3-4 Lesuitval naar vakgebied

	Percentage uitgevallen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Talen	7,0%	6,7%	7,0%
Exacte vakken	5,6%	5,8%	5,9%
Economie, handel, administratie	6,0%	6,7%	6,6%
Maatschappijleer, godsdienst	7,1%	7,2%	6,9%
Culturele vorming/creatieve vakken, LO	8,4%	7,9%	8,0%
Technische vakken	6,4%	6,6%	7,4%
Sociale en verzorgende vakken	7,0%	8,2%	6,8%
Totaal	6,8%	6,7%	6,8%

Tabel B3-5 Lesuitval naar gemeentevang

	Percentage uitgevallen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Vier grote steden*	8,2%	5,1%	6,5%
21 overige grote steden	6,4%	7,3%	6,7%
Overig	6,6%	6,8%	6,9%
Totaal	6,8%	6,7%	6,8%

* In 2004-2005 heeft dit percentage betrekking op zeven scholen, in 2005-2006 op zes scholen en in 2006-2007 op 12 scholen. Door de kleine aantallen kunnen de percentages tussen de jaren daardoor sterk verschillen.

Tabel B3-6 Lesuitval naar regio

	Percentage uitgevallen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Noord	7,0%	8,3%	7,4%
Oost	6,5%	5,5%	7,8%
West	7,7%	7,1%	6,5%
Zuid	5,3%	6,9%	6,5%
Totaal	6,8%	6,7%	6,8%

Tabel B3-7 Reden lesuitval naar maand: schooljaar 2006-2007, inclusief reden 'onbekend'

Maand	Percentage uitgevallen lessen						
	Ziek	Organisatie	Verlof	Scholing	Vacature	Overig	Onbekend
Augustus	0,5%	1,3%	0,3%	0,1%	0,0%	0,1%	2,4%
September	1,3%	1,3%	0,5%	0,3%	0,0%	0,3%	1,3%
Oktober	1,8%	1,1%	0,5%	0,5%	0,0%	0,3%	1,5%
November	2,4%	1,0%	0,5%	0,7%	0,0%	0,3%	2,1%
December	2,7%	1,0%	0,5%	0,4%	0,0%	0,4%	1,6%
Januari	2,4%	0,9%	0,5%	0,4%	0,0%	0,3%	1,6%
Februari	3,2%	1,1%	0,5%	0,5%	0,0%	0,3%	1,6%
Maart	2,6%	1,4%	0,5%	0,5%	0,0%	0,3%	2,1%
April	2,1%	2,1%	0,6%	0,4%	0,0%	0,4%	2,8%
Mei	1,7%	2,2%	0,7%	0,3%	0,0%	0,3%	3,2%
Juni	2,0%	1,6%	0,6%	0,4%	0,0%	0,4%	3,3%
Juli	0,9%	1,0%	0,6%	0,2%	0,0%	0,2%	2,8%
Totaal	2,2%	1,3%	0,5%	0,4%	0,0%	0,3%	2,0%

Tabel B3-8 Reden lesuitval naar maand: schooljaar 2006-2007, exclusief 'reden onbekend'

	Percentage van de totale uitval					
	Ziek	Organi- satie	Verlof	Scholing	Vacature	Overig
Augustus	22,2%	53,2%	13,8%	3,5%	1,5%	5,7%
September	34,3%	34,3%	14,3%	8,9%	1,1%	7,1%
Oktober	41,9%	26,0%	12,6%	11,9%	0,7%	7,1%
November	48,8%	21,4%	9,5%	14,3%	0,4%	5,6%
December	54,0%	20,3%	10,7%	7,3%	0,4%	7,3%
Januari	53,7%	20,1%	10,3%	9,3%	0,1%	6,6%
Februari	56,4%	19,7%	8,8%	9,0%	0,2%	5,9%
Maart	49,7%	25,5%	10,1%	8,7%	0,2%	5,7%
April	37,7%	38,0%	9,9%	7,8%	0,1%	6,6%
Mei	33,6%	42,2%	12,8%	5,6%	0,2%	5,6%
Juni	39,6%	31,4%	12,6%	7,7%	0,2%	8,4%
Juli	31,5%	35,3%	19,3%	7,3%	0,0%	6,6%
Totaal	45,2%	27,7%	11,0%	9,2%	0,4%	6,5%

Tabel B3-9 Reden lesuitval naar onderwijstype: schooljaar 2006-2007, inclusief reden 'onbekend'

	Percentage van het totaal aantal ingeroosterde lessen					
	Vwo	Havo	Vmbo*	Brug- klas	Onbekend**	Totaal klas
Ziekte	2,1%	2,4%	3,4%	2,6%	1,3%	2,2%
Bedrijfsvoering						
- Organisatie	1,5%	1,4%	1,7%	1,3%	2,6%	1,3%
- Verlof	0,6%	0,7%	0,8%	0,6%	0,4%	0,5%
- Scholing	0,5%	0,5%	0,6%	0,5%	0,3%	0,4%
Vacature	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Overig	0,3%	0,3%	0,4%	0,4%	0,2%	0,3%
Onbekend	3,2%	3,0%	2,1%	2,2%	3,3%	2,0%

* Inclusief het lwoo en vmbo-t.

** Van 99 procent van de ingeroosterde lessen is het onderwijstype bekend.

Tabel B3-10 Reden lesuitval naar vakgebied: schooljaar 2006-2007, inclusief reden 'onbekend'

	Percentage van het totaal aantal ingeroosterde lessen							
	Talen	Exact	Eco- nomie	Maat- schap pij	Cultu- reel- /LO	Tech- niek	Soc.- /verz	Totaal
Ziekte	2,5%	1,8%	1,9%	2,2%	2,3%	2,0%	2,2%	2,2%
Bedrijfsvoering								
- Organisatie	1,2%	1,0%	1,1%	1,2%	2,0%	1,6%	1,4%	1,3%
- Verlof	0,6%	0,5%	0,5%	0,5%	0,6%	0,5%	0,5%	0,5%
- Scholing	0,4%	0,4%	0,4%	0,5%	0,5%	0,6%	0,4%	0,4%
Vacature	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Overig	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,4%	0,2%	0,2%	0,3%
Onbekend	2,0%	1,8%	2,3%	2,1%	2,2%	2,4%	2,1%	2,0%

Tabel B3-11 Reden lesuitval naar vakgebied: schooljaar 2006-2007, exclusief reden 'onbekend'

	Percentage van het totaal aantal ingeroosterde lessen							Totaal
	Talen	Exact	Eco- nomie	Maat- schap- pij	Cultu- reel/LO	Tech- niek	Soc.- /verz	
Ziekte	49,60%	44,00%	42,80%	45,60%	39,90%	40,00%	45,90%	45,20%
Bedrijfs- voering								47,90%
- Organisatie	24,80%	25,70%	26,20%	25,10%	34,90%	32,90%	29,80%	27,70%
- Verlof	11,20%	11,70%	12,50%	11,20%	10,20%	10,40%	10,50%	11,00%
- Scholing	7,90%	10,60%	10,20%	10,80%	8,10%	11,50%	9,50%	9,20%
Vacature	0,30%	0,50%	0,60%	0,20%	0,50%	0,40%	0,90%	0,40%
Overig	6,10%	7,60%	7,80%	7,10%	6,40%	4,90%	3,40%	6,50%

Tabel B3-12 Reden lesuitval naar vak*: schooljaar 2006-2007, exclusief reden 'onbekend'

	Percentage van de totale uitval					
	Ziekte	Organi- satie	Verlof	Scho- ling	Vacatu- re	Overig
Wiskunde	45,4%	23,9%	12,5%	9,6%	0,1%	8,5%
Nederlands	52,6%	23,4%	10,4%	7,9%	0,2%	5,5%
Engels	51,1%	23,6%	11,0%	7,6%	0,4%	6,4%
Lichamelijke opvoeding	35,1%	39,4%	9,9%	9,0%	0,7%	5,9%
Duits	45,8%	25,1%	12,6%	8,2%	0,6%	7,6%
Natuurkunde	38,7%	27,3%	11,5%	11,4%	1,2%	9,9%
Economie	42,7%	26,2%	12,9%	9,7%	0,6%	7,9%
Frans	45,6%	28,4%	12,5%	8,4%	0,3%	4,9%
Biologie	47,5%	26,3%	10,4%	10,7%	0,0%	5,1%
Geschiedenis	42,8%	28,2%	10,4%	11,9%	0,0%	6,7%
Aardrijkskunde	41,0%	27,6%	12,0%	11,6%	0,1%	7,5%
Maatschappijleer	46,3%	24,5%	11,2%	10,7%	0,0%	7,3%
Scheikunde	43,7%	26,0%	11,6%	12,0%	1,9%	4,8%
Handvaardigheid	40,5%	32,1%	11,9%	9,1%	0,0%	6,4%
Tekenen	42,3%	36,0%	10,4%	6,9%	0,0%	4,5%
Muziek	47,3%	26,6%	10,9%	7,6%	1,1%	6,5%
Techniek	42,3%	29,0%	11,5%	11,1%	0,9%	5,2%
Godsdienst/levensb.	57,6%	16,9%	10,5%	7,6%	0,5%	6,9%
(Uiterlijke) verzorging	44,1%	31,0%	11,1%	8,5%	1,2%	4,0%
Klassieke talen	42,7%	33,5%	10,6%	6,6%	0,0%	6,6%
Totaal	45,2%	27,7%	11,0%	9,2%	0,4%	6,5%

* Van 87 procent van de lessen is het vak bekend.

Tabel B3-13 Reden lesuitval naar regio: schooljaar 2006-2007, inclusief reden 'onbekend'

	Percentage van het totaal aantal ingeroosterde lessen				
	Noord	Oost	West	Zuid	Totaal
Ziekte	2,3%	2,6%	2,9%	2,8%	2,2%
Bedrijfsvoering					
- Organisatie	1,3%	1,5%	1,8%	1,3%	1,3%
- Verlof	0,6%	0,7%	0,7%	0,7%	0,5%
- Scholing	0,6%	0,5%	0,6%	0,5%	0,4%
Vacature	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Overig	0,5%	0,4%	0,4%	0,3%	0,3%
Onbekend	3,8%	3,6%	1,6%	2,9%	2,0%

Tabel B3-14 Reden lesuitval naar gemeenteomvang: schooljaar 2006-2007, inclusief reden 'onbekend'

	Percentage van het totaal aantal ingeroosterde lessen			
	G4	G21	Overig	Totaal
Ziekte	2,9%	2,5%	2,8%	2,2%
Bedrijfsvoering				
- Organisatie	1,5%	1,3%	1,6%	1,3%
- Verlof	0,7%	0,5%	0,7%	0,5%
- Scholing	0,4%	0,5%	0,6%	0,4%
Vacature	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Overig	0,5%	0,3%	0,4%	0,3%
Onbekend	2,3%	3,5%	2,4%	2,0%

Tabel B3-15 Reden lesuitval naar gemeenteomvang: schooljaar 2006-2007, exclusief reden 'onbekend'

	Percentage van de totale uitval			
	G4	G21	Overig	Totaal
Ziekte	46,9%	47,0%	44,5%	45,20%
Bedrijfsvoering				47,90%
- Organisatie	27,0%	27,7%	27,7%	27,70%
- Verlof	11,0%	10,0%	11,3%	11,00%
- Scholing	7,0%	9,1%	9,6%	9,20%
Vacature	0,0%	0,0%	0,5%	0,40%
Overig	7,9%	6,1%	6,3%	6,50%

Tabel B3-16 Reden lesuitval naar denominatie: schooljaar 2006-2007, inclusief reden 'onbekend'

	Percentage van het totaal aantal ingeroosterde lessen				
	Openbaar	RK	PC	Overig	Totaal
Ziekte	2,9%	2,6%	2,5%	3,0%	2,2%
Bedrijfsvoering					
- Organisatie	1,6%	1,8%	1,3%	1,5%	1,3%
- Verlof	0,7%	0,7%	0,6%	0,7%	0,5%
- Scholing	0,5%	0,6%	0,5%	0,6%	0,4%
Vacature	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Overig	0,3%	0,2%	0,4%	0,5%	0,3%
Onbekend	1,9%	1,9%	3,5%	3,0%	2,0%

Tabel B3-17 Reden lesuitval naar denominatie: schooljaar 2006-2007, exclusief reden 'onbekend'

	Percentage van de totale uitval				Totaal
	Openbaar	RK	PC	Overig	
Ziekte	46,2%	41,7%	45,2%	46,9%	45,20%
Bedrijfsvoering					47,90%
- Organisatie	28,8%	32,7%	25,5%	24,2%	27,70%
- Verlof	11,0%	11,7%	10,7%	11,0%	11,00%
- Scholing	8,5%	9,7%	9,7%	9,2%	9,20%
Vacature	0,5%	0,1%	0,4%	0,5%	0,40%
Overig	5,0%	4,0%	8,4%	8,3%	6,50%

Tabellen opvang en vervanging

Tabel B3-18 Opvang/vervanging naar dag van de week

	Percentage opgevangen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Maandag	0,6%	1,2%	1,7%
Dinsdag	0,6%	1,2%	1,7%
Woensdag	0,7%	1,2%	1,7%
Donderdag	0,8%	1,2%	1,6%
Vrijdag	0,7%	1,0%	1,4%
Totaal	0,7%	1,2%	1,6%

Tabel B3-19 Opvang/vervanging naar lesuur

	Percentage opgevangen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
1 ^e uur	0,3%	0,7%	1,1%
2 ^e uur	0,7%	1,3%	1,8%
3 ^e uur	0,9%	1,5%	2,0%
4 ^e uur	0,9%	1,5%	2,0%
5 ^e uur	0,8%	1,3%	1,8%
6 ^e uur	0,7%	1,1%	1,5%
7 ^e uur	0,4%	0,7%	1,0%
8 ^e uur	0,3%	0,5%	1,0%
9 ^e uur	0,3%	0,3%	1,0%
Totaal	0,7%	1,2%	1,6%

Tabel B3-20 Opvang/vervanging naar leerjaar

	Percentage opgevangen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Leerjaar 1	1,0%	1,7%	2,1%
Leerjaar 2	0,9%	1,7%	2,1%
Leerjaar 3	0,6%	0,9%	1,3%
Leerjaar 4	0,4%	0,7%	1,2%
Leerjaar 5	0,2%	0,6%	1,3%
Leerjaar 6	0,2%	0,5%	1,1%
Totaal	0,7%	1,2%	1,6%

Tabel B3-21 Opvang/vervangning naar onderwijstype*

	Percentage opgevangen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Vwo	0,4%	0,8%	1,4%
Havo	0,3%	0,9%	1,3%
Vmbo**	0,8%	1,2%	1,8%
Brugklas	0,8%	1,6%	1,9%
Onbekend/Combinatie	0,8%	2,8%	1,0%
Totaal	0,7%	1,2%	1,6%

* Dit betreft het type onderwijs van de uitgevallen les, dus niet het schooltype van de school.

** Inclusief het lvoo en vmbo-t.

Tabel B3-22 Opvang/vervangning naar vakgebied

	Percentage opgevangen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Talen	0,7%	1,3%	1,7%
Exact	0,6%	1,0%	1,3%
Economie, handel, administratie	0,5%	0,9%	1,1%
Maatschappij, godsdienst	0,6%	1,1%	1,7%
Culturele vorming/creatieve vakken, LO	0,8%	1,2%	1,5%
Technische vakken	0,8%	0,9%	1,5%
Sociale en verzorgende vakken	0,8%	1,3%	1,9%
Totaal	0,7%	1,2%	1,6%

Tabel B3-23 Opvang/vervangning naar vak

	Percentage opgevangen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Wiskunde	0,6%	1,0%	1,3%
Nederlands	0,8%	1,3%	1,7%
Engels	0,8%	1,4%	1,9%
Lichamelijke opvoeding	0,7%	1,1%	1,4%
Duits	0,6%	1,3%	1,4%
Natuurkunde	0,6%	1,0%	1,2%
Economie	0,5%	0,9%	1,1%
Frans	0,6%	1,3%	1,3%
Biologie	0,6%	1,1%	1,4%
Geschiedenis	0,7%	1,2%	1,6%
Aardrijkskunde	0,7%	1,4%	1,6%
Maatschappijleer	0,4%	0,6%	1,2%
Scheikunde	0,3%	0,7%	0,8%
Handvaardigheid	1,0%	1,0%	1,6%
Tekenen	0,7%	1,3%	1,5%
Muziek	0,7%	1,4%	2,0%
Techniek	0,8%	1,1%	1,6%
Godsdienst of levensbeschouwing	0,6%	1,1%	3,2%
(Uiterlijke) verzorging	0,9%	1,3%	2,1%
Klassieke talen	0,4%	0,7%	1,5%
Totaal	0,7%	1,2%	1,6%

Tabel B3-24 Opvang/vervangning naar regio

	Percentage opgevangen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Noord	0,6%	1,1%	1,6%
Oost	0,5%	0,9%	1,4%
West	0,9%	1,3%	1,6%
Zuid	0,5%	1,4%	1,9%
Totaal	0,7%	1,2%	1,6%

Tabel B3-25 Opvang/vervangning naar gemeenteomvang

	Percentage opgevangen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Vier grote steden*	1,0%	1,6%	1,7%
21 overige grote steden	0,5%	1,5%	1,9%
Overig	0,7%	1,0%	1,5%
Totaal	0,7%	1,2%	1,6%

Tabel B3-26 Opvang/vervangning naar denominatie

	Percentage opgevangen lessen		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Openbaar	0,7%	1,3%	1,6%
Rooms-katholiek	0,7%	1,5%	1,4%
Protestants-christelijk	0,6%	1,0%	1,4%
Overig	0,8%	0,8%	2,3%
Totaal	0,7%	1,2%	1,6%

BIJLAGE 4

Itemlijst interviews

Onderwijstijd

- Hoe wordt omgegaan met de onderwijstijd? Wordt de wettelijk vereiste onderwijstijd volledig ingeroosterd voor alle klassen? Hoe worden de keuzes hierbij gemaakt? Wordt hierbij rekening gehouden met voorzienbare lesuitval?
- Is er iets over onderwijstijd vermeld in de schoolgids? Informeert u de ouders (ook) via andere kanalen hierover?
- Verandert het basisrooster gedurende het schooljaar of blijft het hetzelfde? Waarom wordt daarvoor gekozen?
- Registreert u hoeveel uren les daadwerkelijk worden gegeven? Op welk niveau is die registratie (klasniveau, leerlingniveau)? Hoe doet u dat?
- Sinds 1 augustus 2006 zijn de voorschriften voor de minimale onderwijstijd aangepast. Voor de eerste twee leerjaren van het vo en het derde leerjaar vwo/havo is de norm 1040 klokuren per schooljaar geworden. Ook is er een norm gaan gelden voor de bovenbouw vmbo (1000 klokuren in het derde leerjaar en 700 klokuren in het vierde leerjaar). Bovendien ziet de inspectie strenger toe op het inroosteren en realiseren van voldoende onderwijstijd. Heeft dit nog gevolgen voor uw school gehad? Hoe heeft de school op deze wijzigingen ingespeeld?
- Heeft de school na de brief van de minister van 7 september 2006 over de naleving van de urennormen nog aanpassingen in het rooster kunnen maken?
- Heeft u om te kunnen voldoen aan de nieuwe norm voor de onderwijstijd maatregelen genomen, zoals bijvoorbeeld:
 - afschaffen of inkorten proefwerkweken?
 - verminderen lesvrije dagen aan het begin of eind van het schooljaar?
- Verder is er een nieuwe, ruimere omschrijving van het begrip onderwijstijd gaan gelden waar ook andere lesvormen dan traditionele lessen onder vallen, indien aan enkele randvoorwaarden wordt voldaan. Hoe heeft u ingespeeld op deze wijziging? Hanteert u nieuwe of andere onderwijsvormen, of sluit de nieuwe definitie alleen maar meer aan bij de huidige praktijk?

- Wordt er op uw school gebruikgemaakt van keuzewerktijd? Hoe is dat georganiseerd? Welke docenten begeleiden de leerlingen en hoe doen ze dat?
- Wordt er op uw school gebruikgemaakt van teamteaching? Hoe is dat georganiseerd?
- De urennorm verschilt niet per schooljaar of vakantieregio, terwijl de lengte van een schooljaar enigszins verschilt als gevolg van de vakantieverspreiding. Houdt u hier rekening mee bij het inplannen van het onderwijs?

Lesuitval

- Is er beleid ontwikkeld om lesuitval te vermijden of terug te dringen? Vermeldt de schoolgids iets over uw beleid met betrekking tot lesuitval?
- Welke keuzes maakt u bij het laten uitvallen van lessen? Wordt hierbij voorkeur gegeven aan bepaalde vakken, bepaalde uren, bepaalde dagen, bepaalde onderwijstypen of bepaalde klassen? Wordt lesuitval soms al van tevoren verwerkt in het rooster?
- Registreert u de lesuitval? Bent u in staat om aan het eind van het schooljaar het feitelijk verzorgde aantal klokuren onderwijstijd vast te stellen?
- In hoeverre wordt er op uw school gebruikgemaakt van vervanging bij uitval? Is dit alleen voor bepaalde klassen of onderwijstypen?
- Als er geen vervangende docenten zijn, zijn er dan vervangende activiteiten (begeleid huiswerk maken, aan opdrachten werken)? Verschilt dit voor onderwijstype of leerjaar?
- Docenten hebben een normjaartaak van 1659 uur. De schoolleiding/het bestuur bepaalt de verhouding tussen lesgevende en niet-lesgevende taken. Hoeveel lessen (lessen per week) horen bij een volledige baan? Wordt hierbij ook rekening gehouden met invallen voor andere docenten?

BIJLAGE 5**Regioindeling van RBA-gebieden****Tabel B4-1 Regioindeling van RBA-gebieden**

RBA	Regio
Groningen	Noord
Friesland	Noord
Drenthe	Noord
IJssel-Vecht/Twente	Oost
Midden-IJssel/Veluwe	Oost
Arnhem/Oost-Gelderland/Rivierenland	Oost
Flevoland	Oost
Midden-Nederland	West
Noord-Holland-Noord	West
Zuidelijk Noord-Holland	West
Rijnstreek	West
Haaglanden	West
Rijnmond	West
Zeeland	Zuid
Midden- en West-Brabant	Zuid
Noordoost-Brabant	Zuid
Zuidoost-Brabant	Zuid
Limburg	Zuid

Reeds verschenen:

33. Lerarentrek in de vier grote steden 1997/1998
34. Creatieve oplossingen voor personeelstekorten in het onderwijs
35. Arbeidsmarktbarometer Primair Onderwijs 1999 - 2000
36. Arbeidsmarktbarometer BVE-sector 1999 - 2000
37. Arbeidsmarktbarometer Voortgezet Onderwijs 1999 - 2000
38. Actualisering wachtgeldramingen onderwijs, basisjaar 1999
39. Variatie en afwisseling: perspectief op ontwikkeling
40. De begeleiding van beginnende leraren
41. Bijlage bij, de begeleiding van beginnende leraren
42. Taken en werkdruk managers in PO, VO en BVE
43. Arbeidsmarkttramingen Primair Onderwijs 2000 - 2011
44. Na(ar) de lerarenopleiding: onderwijsmonitor 1999
45. De praktijk van het taakbeleid. Samenvatting
46. De praktijk van het taakbeleid
47. Verzuim onder personeel in het onderwijs in 1999
48. Hoe onbekend is het onderwijsondersteunend personeel?
49. Mobiliteitsbeleid in Primair Onderwijs, Voortgezet Onderwijs en de BVE-sector
50. Mobiliteit van leraren in het Primair en Voortgezet Onderwijs
51. Assistenten in school
52. Arbeidsmarktbarometer Primair Onderwijs 2000/2001
53. Arbeidsmarktbarometer Voortgezet Onderwijs 2000/2001
54. Flexibilisering van de arbeidsduur in PO, VO en BVE
55. Leren op de werkplek
56. Monitor decentrale budgetten in Basis-, Speciaal en Voortgezet Onderwijs
57. Monitor kwaliteitsimpuls arbeidsorganisatie BVE-sector
58. Arbeidsmarktbarometer Primair Onderwijs 2000 - 2001
59. Arbeidsmarktbarometer Voortgezet Onderwijs 2000 - 2001
60. Arbeidsmarktbarometer BVE-sector 2000 - 2001
61. Vraaggestuurde nascholing
62. In kaart gebracht
63. Verzuim onder personeel in het onderwijs in 2000
64. Wachtgeldrapport 2000
65. Na(ar) de lerarenopleiding: onderwijsmonitor 2000
66. Taakbesteding en taakbelasting van leraren
67. Taakbesteding en taakbelasting van leraren in het Primair Onderwijs
68. Taakbesteding en taakbelasting van leraren in het Voortgezet Onderwijs
69. Taakbesteding en taakbelasting van docenten in de BVE-sector
70. Taakbelasting van OOP in het Basisonderwijs
71. Zij-instroom in het beroep
72. Het leraarschap als nieuwe kans
73. Arbeidsmarktbarometer Primair Onderwijs 2001 - 2002: tussenrapport
74. Arbeidsmarktbarometer Voortgezet Onderwijs 2001 - 2002: tussenrapport
75. Arbeidsmarktbarometer BVE-sector 2001 - 2002: tussenrapport
76. Monitor decentrale budgetten 2001 - 2002
77. Wervings- en bindingspremies in Onderwijs, Zorg en Welzijn
78. Effectiviteit reiskostenregeling in Primair Onderwijs, Voortgezet Onderwijs en BVE-sector
79. Reële reïntegratiemogelijkheden voor gedeeltelijk arbeidsongeschikt onderwijspersoneel
80. Vaklieden voor de klas
81. Uitstroom uit het wachtgeld, bemiddeld of onbemiddeld
82. Duobanen voor schoolleiders in het Primair Onderwijs
83. Na(ar) de lerarenopleiding: onderwijsmonitor 2001
84. Verzuim onder personeel in het onderwijs in 2001
85. Oud en Wijs in het Onderwijs
86. Arbeidsmarktbarometer Primair Onderwijs 2001 - 2002: eindrapport
87. Arbeidsmarktbarometer Voortgezet Onderwijs 2001 - 2002: eindrapport
88. Arbeidsmarktbarometer BVE-sector 2001 - 2002: eindrapport
89. Model Microsimulatie Primair en Voortgezet Onderwijs
90. Attracting, developing and retaining effective teachers
92. Arbeidsmarktbarometer Primair Onderwijs 2002 - 2003: eindrapport
93. Arbeidsmarktbarometer Voortgezet Onderwijs 2002 - 2003: eindrapport
94. Arbeidsmarktbarometer BVE-sector 2002 - 2003: eindrapport
95. Evaluatie van het convenant tussen de minister van OCenW en SBO
96. Personeelsvoorziening en schoolkwaliteit in het Basis- en Voortgezet Onderwijs: eindrapport
97. De toekomstige arbeidsmarkt voor leraren en managers in het Primair en Voortgezet Onderwijs: prognoses 2003 - 2011

98. Teambeloning binnen de BVE: eindrapport
99. Monitor decentrale budgetten 2002 - 2003: eindrapport
100. Aandachtsgroepenmonitor 2003: eindrapport
101. Functiedifferentiatie in het onderwijs: eindrapport
102. Verzuim onder personeel in het onderwijs 2002: eindrapport
103. Wachtgeldrapport 2002: eindrapport
104. Arbeidsmarktbarometer Primair Onderwijs 2002 - 2003: eindrapport
105. Arbeidsmarktbarometer Voortgezet Onderwijs 2002 - 2003: eindrapport
106. Arbeidsmarktbarometer BVE-sector 2002 - 2003: eindrapport
107. Arbeidsmarktbarometer Primair Onderwijs 2003 - 2004: eindrapport
108. Arbeidsmarktbarometer Voortgezet Onderwijs 2003 - 2004: eindrapport
109. Arbeidsmarktbarometer BVE-sector 2003 - 2004: eindrapport
110. Loopbaanmonitor onderwijs: eindrapport
111. Arbeidssatisfactie in de loopbaan: eindrapport
112. Monitor decentrale budgetten 2003 - 2004: eindrapport
113. Arbeidsmarktbarometer Primair Onderwijs 2003 - 2004: eindrapport
114. Arbeidsmarktbarometer Voortgezet Onderwijs 2003 - 2004: eindrapport
115. Arbeidsmarktbarometer BVE-sector 2003 - 2004: eindrapport
116. Verzuim onder personeel in het onderwijs 2003: eindrapport
117. Aandachtsgroepenmonitor 2004: eindrapport
118. Arbeidsmarktbarometer Primair Onderwijs 2004 - 2005: eindrapport
119. Arbeidsmarktbarometer Voortgezet Onderwijs 2004 - 2005
120. Arbeidsmarktbarometer BVE-sector 2004 - 2005: eindrapport
121. Opdrachtgeverschap reïntegratie in het Primair en Voortgezet Onderwijs: eindrapport
122. Evaluatie van het Project Introductie van Mediation in de Onderwijssector: eindrapport
123. Bevoegd zijn en bekwaam blijven: eindrapport
124. Loopbaanmonitor onderwijs 2005: eindrapport
125. Arbeidsmarktbarometer Primair Onderwijs 2004 - 2005: eindrapport
126. Arbeidsmarktbarometer Voortgezet Onderwijs 2004 - 2005: eindrapport
127. Arbeidsmarktbarometer BVE-sector 2004 - 2005: eindrapport
128. Lesuitval in het Voortgezet Onderwijs 2004 - 2005: eindrapport
129. Verzuim onder personeel in het onderwijs in 2004: eindrapport
130. Aandachtsgroepenmonitor 2005: eindrapport
131. Verdiepingsstema's aandachtsgroepenmonitor 2005: eindrapport
132. Arbeidsmarktbarometer Primair Onderwijs 2005 - 2006: eindrapport
133. Arbeidsmarktbarometer Voortgezet Onderwijs 2005 - 2006: eindrapport
134. Arbeidsmarktbarometer BVE-sector 2005 - 2006: eindrapport
135. Monitor Arbeid, Zorg en Levensloop in het onderwijs 2005: eindrapport
136. Vroegtijdig uittreden of door tot 65 in het onderwijs?: eindrapport
137. Vrouwen in de schoolleiding in het basisonderwijs: eindrapport
138. Evaluatie pilots 'langer doorwerken in het onderwijs' en Nestor pilot: eindrapport
139. Gebruikers- en behoefteonderzoek Nota Werken in het Onderwijs: eindrapport
140. De betrokkenheid van de leraar bij onderwijsinnovaties: eindrapport
141. De toekomstige arbeidsmarkt voor onderwijspersoneel tot 2015: eindrapport
142. Verzuim en vervanging in het onderwijs 2005: eindrapport
143. Onderwijstijd en lesuitval in het Voortgezet Onderwijs 2005 - 2006: eindrapport
144. Arbeidsmarktbarometer Primair Onderwijs 2005 - 2006: eindrapport
145. Arbeidsmarktbarometer Voortgezet Onderwijs 2005 - 2006: eindrapport
146. Arbeidsmarktbarometer BVE-sector 2005 - 2006: eindrapport
147. Loopbaanmonitor Onderwijs 2006: eindrapport
148. Exploratie van beloningsverschillen in het onderwijs 2001-2004
149. Monitor arbeid, zorg en levensloop in het onderwijs 2006
150. Arbeidsmarktbarometer Primair Onderwijs 2006-2007
151. Arbeidsmarktbarometer Voortgezet Onderwijs 2006-2007
152. Arbeidsmarktbarometer BVE-Sector 2006-2007 Vacatures in het 3e kwartaal van 2006
153. Aandachtsgroepenmonitor 2006
154. Remediërende programma's rekenen en taal
155. Bovenschoolse netwerken van docenten: eindrapport
156. Doorstroom leraren primair onderwijs naar voortgezet onderwijs
157. Duale trajecten en zijinstroom
158. Verzuim en vervanging in het Primair onderwijs 2006
159. Arbeidsmarktbarometer Primair onderwijs
160. Arbeidsmarktbarometer MBO
161. Arbeidsmarktbarometer Voortgezet Onderwijs

Dit is een publicatie van het Ministerie van Onderwijs,
Cultuur en Wetenschap

Productie	Leo Wijnhoven
Vormgeving	Wim Zaat, Moerkapelle
Uitgave	december 2007
Nabestellen	Postbus 51-infolijn, Tel. 0800 8051 (gratis) of www.postbus51.nl
ISBN	978-90-5910-586-7
Prijs	€ 15,00
Zie ook	www.minocw.nl/onderwijs

OCW 37.105/195/08BK2007B031